

Biezuńska-Małowist, Iza

"Ktéma", Civilisation de l'Orient, de la Grèce et Rome antiques no 1-2, Strasbourg 1976-1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/1, 133-135

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

"Ktéma". Civilisations de l'Orient, de la Grèce et Rome antiques
n° 1, Strasbourg 1976; n° 2, Strasbourg 1977.

Nowe to pismo — rocznik — wydawane jest przez Ośrodek Badań Bliskiego Wschodu i Grecji w okresie antycznym oraz Zespół Badań Historii Rzymskiej Uniwersytetu Nauk Humanistycznych i Wydziału Nauk Historycznych w Strasburgu. Prezentując pierwszy numer pisma redakcja podkreśliła, że ma ono zastąpić „Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg” w zakresie nauk o antyku. Poza jednak racją podtrzymania tradycji ośrodka badań nad antykiem w Strasburgu podjęcie wydania nowego pisma zostało też spowodowane rozwojem badań o nowym profilu w obu podanych wyżej ośrodkach strasburskich. Publikacje zamieszczone w "Ktéma" mają odzwierciedlać pracę tych ośrodków oraz podkreślać ścisły związek badań nad dziejami Bliskiego Wschodu, Grecji i Rzymu.

Prezentowane tutaj pierwsze dwa tomy wydawnictwa zdają się świadczyć pozytywnie o podjętej przez energiczną redakcję (Edmond Frézouls, Edmond Lévy w oparciu o szerszy komitet redakcyjny) inicjatywie.

Zawarte w tych dwóch tomach artykuły zawierają z jednej strony teksty odczytów wygłoszonych przez gości Uniwersytetu w Strasburgu, z drugiej publikacje pracowników tegoż Uniwersytetu. Oryginalność i użyteczność publikacji polega m.in. na tym, że większość owych tekstów skupiona jest wokół kilku zagadnień centralnych stanowiących szczególne zainteresowanie naszych kolegów w Strasburgu. Szczególnie wyraźnie występuje to w tomie II wydawnictwa. Zawiera on sześć rozpraw skupionych wokół tematu "L'habitat dans le Proche Orient antique" kontynuując tematykę reprezentowaną przez trzy rozprawy w tomie I. Sześć rozpraw dotyczy Sparty w okresie archaicznym, a dziesięć — źródeł i form bogactwa w świecie rzymskim (przeważnie w II w. przed n.e. — III w. n.e.).

Poza tym kilka artykułów w tomie pierwszym i jeden w tomie drugim (J. J o u a n n a, "Remarques sur les reclames dans la tradition Hippocratique. Analyse archéologique du texte des manuscrits") dotyczą zagadnień nie łączących się z owymi podanymi wyżej głównymi nurtami publikacji.

W tomie pierwszym w dziale dotyczącym form mieszkania na Bliskim Wschodzie artykuł Geneviève Husson o domach prywatnych w Oxyrynchos w I—III w. n.e. stanowi bardzo udaną próbę odtworzenia różnych rodzajów domów mieszkalnych w oparciu o materiał dokumentowy przy zupełnym niemal braku danych archeologicznych. Artykuł przynosi też interesujące dane filologiczne (o terminach greckich występujących jedynie na terenie Egiptu), historyczne (o zróżnicowaniu gospodarczym ludności Oxyrynchos, elementach tubylczych i greckich w budownictwie, ilości mieszkańców itp.).

Następny artykuł E. Frézouls'a — o architekturze domów w Palmyrze — jest oparty głównie na wynikach wykopalisk z uwzględnieniem jednak kontekstu historycznego.

Artykuły z tej grupy zagadnień w tomie II skupione są wokół spraw miasta i stosunku do miasta w tradycjach różnych ludów i zagadnień urbanistycznych. Rozprawa J. Ch. Bałty dotyczy faz rozwoju urbanistycznego Apamei nad Orontem. E. Jacob omawia stosunek pozytywny i negatywny do miasta w tradycji

izraelskiej. W krótkim omówieniu Jane Johnson zwraca uwagę na znaczenie mało dotąd eksplorowanego ośrodka gospodarczego epoki brązu Maroni na Cyprze. J. O. Magueron przedstawia wyniki wykopalisk w Meskene-Emar w Syrii (wykopaliska te zostały przeprowadzone w ramach szerokiej akcji ratowania zabytków w związku z regulacją środkowego odcinka Eufratu). Artykuł Magueron w tomie I „Ktéma” zapoznaje czytelnika z tą stosunkowo mało znaną a bardzo ważną akcją archeologów przed zalaniem badanych terenów przez nowo utworzone jezioro el-Assad.

Następne dwa artykuły tego działu dotyczą miast egipskich — J. Parlebas pisze o znaczeniu miasta w Egipcie w świetle źródeł literackich i archeologicznych, a Jacques Schwartz o Hermoupolis Magna jako przykładzie miasta egipskiego w epoce grecko-rzymskiej.

W dziale poświęconym dziejom Sparty archaicznej (tom II) mamy sześć rozpraw: P. Carlier o życiu wewnętrznym Sparty w okresie Kleomenesa I, Ed. Lévy o wielkiej Rhetrze, N. Loraux o znaczeniu motywu „pięknej śmierci” (śmierci żołnierza) w ideologii Sparty, Cl. Mossé o periojkach, G. Rolléy o sztuce lakońskiej w okresie archaicznym, A. Roobaert o rzekomym zagrożeniu Sparty przez helotów w V w.

Jak wiadomo, źródła dla dziejów Sparty okresu archaicznego nie są zbyt bogate i pełne. Wymienieni tu autorzy usiłują przez nieco inną ich interpretację rozstrzygnąć problemy od lat nurtujące wielu badaczy tego okresu.

Pierre Carlier na podstawie dokładnej analizy przekazu Herodota usiłuje dowiedzieć, że po 506 r. decyzja w sprawach wojny i pokoju należała w Sparcie *de facto* a nie tylko *de iure* do kompetencji zgromadzenia ludowego. Pozycja króla a także niektórych wybitnych dowódców (Brasidas, Lizander) zależała od ich osobistego wpływu na demos, a więc pozycja ich przypominała w poważnej mierze pozycję *prostates tou demou* w Atenach i w innych miastach demokratycznych. Carlier neguje tym samym opinię o walce królów z eforami jako głównym motywie polityki wewnętrznej Sparty. Wydaje się, że autor niesłusznie zlekceważył sprawę wpływu sprzymierzeńców na politykę Sparty i reorganizacji Związku Peloponeskiego.

Edmond Lévy podejmuje raz jeszcze dyskusję związaną z tzw. wielką retrą Likurga, której tekst dotarł do nas w przekładzie Plutarcha (Lyc. 6, 1—9) i Tyrtaiosą (Diodoros VIII, 12,6 i Plutarch l.c.) Lévy rozróżnia w przekazanym tekście trzy warstwy. Pierwszą, antydatowaną już w starożytności, a pochodzącą najwcześniej z VIII w., drugą — najpóźniej z połowy VII w. i trzecią — traktowaną jako „dodatek” przez Plutarcha, późniejszą niż Tyrtaios. Ta analiza prowadzi go też do wniosku, że retra zasadnicza była mniej demokratyczna, niż się przyjmuje, a dodatek do niej mimo pozorów oligarchicznych odpowiadał okresowi postępu demokratycznego. W ten sposób ewolucja ustroju spartańskiego odpowiadałaby ogólnej linii rozwoju państw greckich.

Nicole Loraux wywodzi zasadę spartańską „zwyciężyć lub umrzeć” z bardzo dalekiej przeszłości wysuwając tezę, że w V w. zasada ta obowiązywała przede wszystkim wybranych wśród „równych”, a praktyka strategiczna знаła także i odwroty armii spartańskiej. Podkreśla też różnicę między ateńskim moralnym wzorem „pięknej śmierci”, a spartańskim — związanym z prawem co najmniej obyczajowym, jeśli nie pisany.

Claude Mossé w króciutkim szkicu interpretuje tekst Izokratesa (Pana-thenaikos 177 nn.) *à propos* periojków lakońskich.

Arlette Roobaert analizując przekazy dotyczące buntów helotów w ciągu V w. p.n.e. dochodzi do wniosku, że heloci lakońscy (których odróżnia konse-

wentnie od helotów Messenii) nie stanowili niebezpieczeństwa dla Sparty i że opinia Arystotelesa na ten temat (Polit. II 5—10) jest przesadzona.

Rozprawy dotyczące dziejów Rzymu o rozproszonej nieco tematyce w tomie I, w tomie II wiążą się z bardzo rozwiniętymi w ciągu ostatnich kilkunastu lat badaniami nad podstawami ekonomicznymi imperium rzymskiego a szczególnie nad problematyką dochodów, wydatków, cen, płac itp.

Jean Andreatu w artykule poświęconym fundacjom prywatnym w Italii I—III w. n.e. interesuje się szczególnie środowiskiem, z którego wywodzili się fundatorzy i motywacją fundacji (s. 157—211). Z rozprawą tą łączy się tematycznie artykuł Helène Jouffroy (s. 328—337) o udziale municypiów, cesarzy i fundatorów prywatnych w finansowaniu budowli publicznych w Italii. Okresu cesarstwa dotyczy też rozprawa Mireille Corbier zawierająca analizę i interpretację znanej inskrypcji z Banasa — edyktu Karakalli z 216 r. darowującego mieszkańcom prowincji (według autorki Mauritania Tingitana a może i Caesariensis) zaległości podatkowe w zamian za dostarczenie *animalia caelestia*. W tych ostatnich autorka dopatruje się „dzikich zwierząt godnych ofiarowania władcy” (stąd *caelestia*) a niekoniecznie określonego rodzaju zwierząt. Dyskusja dotychczasowa wokół tekstu wymieniała słonie i lwy. Autorka próbuje też wytłumaczyć ten gest Karakalli określoną sytuacją historyczną i trudnościami ekonomicznymi prowincji afrykańskich.

Okresu cesarstwa dotyczy też rozprawa Ed. Frezoulsa o cenach, płacach i poziomie życia na podstawie edyktu o cenach maksymalnych. Obszerna rozprawa François Jacques poświęcona jest spisom cenzusowym przeprowadzonym w Gallii w II i w pierwszej połowie III w. n.e.

Bardzo interesujący artykuł Ronalda Syme'a dotyczy źródeł bogactwa i awansu społecznego arystokracji prowincji Baetica i Gallia Narbonensis. Helène Pavis d'Escurac zajmuje się stosunkiem fortun arystokracji senatorskiej a zysków handlowych, podczas gdy M. Raskolnikoff pisze o terminach określających bogactwo i ludzi bogatych w pismach Cyserona. Wreszcie Emilio Gabba wraca do sprawy kryzysu drobnej własności ziemskiej w II w. p.n.e. rozpatrując ten problem na podstawie danych z określonego terenu Italii południowo-środkowej.

Z tematyką tą łączy się także artykuł Ethelli Hermon o ustawie agrarnej Tyberiusza Grakcha.

Artykuł Claude Nicolet w t. I stanowi streszczenie jego większej pracy o skarbowości rzymskiej w okresie Republiki.

Powyższy przegląd nie wyczerpuje problematyki artykułów obu tomów „Ktéma”. W tomie pierwszym znajdujemy kilka rozpraw dotyczących autorów dramatycznych ateńskich, rozprawę M. Raskolnikoff o nowszych badaniach radzieckich nad niewolnictwem i inne.

W tym krótkim omówieniu szło mi o przedstawienie czytelnikom polskim nowego wydawnictwa seryjnego Uniwersytetu w Strasburgu. Wydaje się, że formuła przyjęta szczególnie w tomie II grupowania artykułów wokół dwóch czy trzech tematów jest bardzo szczęśliwa. Pozwala na skupienie uwagi czytelnika, ułatwia poszukiwania bibliograficzne a zarazem daje wyraz głównym zainteresowaniom wydającego pismo ośrodka. Należy życzyć naszym kolegom w Strasburgu powodzenia w tym i wielu innych przedsięwzięciach podjętych przez ten ambitny ośrodek studiów nad antykiem.